

ÜÇ TARZ-I SİYASETİN TEK TARZI: KÜLTÜR-MEDENİYET YA DA MANEVİ KÜLTÜR - MADDİ KÜLTÜR KUTUPLAŞTIRMACILIĞI¹

PROF. DR. SUNA BAŞAK*

Özet

Küreselleşme ve küreselleşme ile birlikte eski ırkçılığın yerini alan yeni-kültürel ırkçılık ve bu bağlamda yerel kültürlerin ortadan kalkıp kalkmayacağı, millî kültürlerin yok olup olmayacağı meselelerinin tartışılması kültür kavramını, Fukuyama'nın "Tarihin sonu", Hangtington'un "Medeniyetler çatışması" tezleri ise medeniyet kavramını sosyal bilimler literatüründe yeniden sıklıkla kullanılır hâle getirmiştir. Batı sosyal bilimler literatüründen farklı olarak Türkiye'de sosyal bilimler literatüründe ve özellikle de sosyoloji literatüründe "kültür" olgusuna ilişkin terimler sadece bir kavram meselesi olarak kalmamıştır. Uzun bir dönem "toplum hayatına nasıl yön verileceği" konusundaki görüşlere (Türkçülük, İslamcılık, Batıcılık) bilimsel destek bulma gayreti olmuştur. Bu çalışmada Türkçü, İslamcı ve Batıcı akımların kültür ve medeniyet olgusuna yaklaşımları sosyal bilimler paradigmasında ki dönüşüm ekseninde ele alınmıştır. Kültür-medeniyet meselesinin ele alınışındaki kutuplaştırmacılık sadece sosyal bilimlerde, siyaseti yapanların söylemlerinde ve bu üç fikir akımında değil kültür kavramının yer aldığı her söylemde görülmektedir.

* Gazi Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi.

Dün olduğu gibi bugün de ve özellikle Avrupa Birliğine giriş süreci ile birlikte bugün Türkiye’de hem siyaseti yapanların hem de entelektüellerin kültür ve medeniyet kutuplaştırmacılığı üzerinde yeniden düşünmelerini gerektirmektedir.

Gerek akademik gerek entelektüel gerekse ideolojik sebeplerle olsun, kültür konusuyla ilgili herkes için kültür-medeniyet ya da manevi kültür-maddi kültür kutuplaştırmacılığı değişmezken, değişen sadece parçalara ve parçaların belirleyiciliğine ya da başlatıcılığına yapılan vurgudur. İslamcı ve Türkçü söylemlerde vurgu, manevi kültür terimi üzerinde odaklanır. Buna karşılık pür Batıcı ya da sol ideolojik konumlarda ise “manevi” sıfatı kaldırılarak sadece kültür kavramı kullanılır veya mecbur kalırsa “maddi olmayan kültür” ifadesine yer verilir. Algisal kökenli ampirik bir kavram ikizi olarak, iki parçalı analizde yer alan parçalar, ismi ne konulursa konsun, gerçekçilikte mevcut farklı varlık alanlarına tekabül ediyor olmayıp, aynı ve bir gerçekliğin somutluk dereceleri itibarıyla farklılaşmış görünümüdür. Tarama değerlendirme mahiyetinde olan bu çalışmada kültür-medeniyet kutuplaştırmacılığının ideolojik ve siyasi uzanımlarının üç tarz-ı siyasette

nasıl ortaya çıktığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Üç Tarz-ı Siyaset, Kültür, Medeniyet, Paradigma, Pozitivist Paradigma

Giriş

Bu makalenin amacı, çeşitli kültür ve medeniyet tanımları vererek bunları analiz etmek değil, bilim anlayışındaki dönüşüme rağmen, siyasal hayatta ve özellikle İslamcı, Batıcı ve Türkçü akımların söylemlerinde yer alan zihnimize bir dövme gibi nakşolmuş pozitivist paradigmanın yansımaları oluşturan, kültür-medeniyet ya da manevi kültür-maddi kültür ayrımının kullanımını, Türk siyasal hayatı bağlamında ele alarak, değerlendirmektir. Bizim bu makalede ele alacağımız kültür-medeniyet ya da manevi kültür-maddi kültür kutuplaştırmacılığı Osmanlıdan Cumhuriyet’e yine bu üç fikir akımıyla aktarılmıştır.

Dün olduğu gibi bugün de ve özellikle Avrupa Birliğine giriş süreci ile birlikte bugün Türkiye’de hem siyaseti yapanların hem de entelektüellerin kültür ve medeniyet kutuplaştırmacılığı üzerinde yeniden düşünmelerini gerektirmektedir. Bu üç fikir akımının Batı’ya olan yönlerindeki farklılıklarının zaman içindeki tespiti önemlidir. Batıcıların ve Türkçülerin Batı’ya olan yönleri ve eğilimleri Avrupa Birliğine girişin sinyallerinin alınması ile sapma ve hızda azalma² göstermiş, İslamcılar Batı karşıtlığı ise Batı taraftarlığına dönüşmüştür. Ancak bizim bu makalede

asıl üzerinde duracağımız siyaseti yapanların dün söyledikleri ile bugün söyledikleri arasındaki farklılıklar ve kırılmalardan ziyade bu söylemlerde pozitivist paradigmanın etkisi ve yine bu paradigmanın etkisi ile kültür-medeniyet meselesinin ele alınışındaki kutuplaştırmacılık ve bunun sonuçlarıdır.

Ele aldığımız kültür ve medeniyet hem dünyada hem de Türkiye’de ilgi odağı olmaya devam etmektedir. Avrupa Birliğine giriş süreciyle Türkiye’de, Huntington’un “Medeniyetler Çatışması”, Fukuyama’nın “Tarihin Sonu” tezleri ve 11 Eylül olayı ile de dünyada yeniden gündeme oturmuştur. Bir yanda Fukuyama ile simgeleşen Tarihin Sonu tezinden hareketle tek medeniyetin (ABD’nin) dünyaya hâkim olacağını ileri sürenler, diğer yanda ise Huntington ile simgeleşen Medeniyetler Çatışması tezinden hareketle dünyanın çok kutuplu bir görünüm alacağını öne sürenler. Bizde ise kültür ve medeniyet sadece bilim adamlarının ele aldıkları bir konu olmayıp, Türk siyasal hayatında da önemli bir yer tutmuştur. Siyasal söylemlerin hemen hepsinde bu iki kavram sıklıkla kullanılır. Batı sosyal bilimler literatüründen farklı olarak Türk sosyal bilimler literatüründe ve özellikle de sosyoloji literatüründe “kültür” ve “medeniyet” olgusuna ilişkin terimler sadece bir kavram meselesi olarak kalmamıştır.

Uzun bir dönem ve hâlen “toplum hayatına nasıl yön verileceği” konusundaki görüşlere - İslamcı, Batıcı, Türkçü-bilimsel destek bulma gayreti olmuş ve bu gayret mevcut bilgi birikimi çerçevesinde sosyologlarca sorgulanmış veya sosyologlardan bir kısmı da toplum mühendisliğine soyunarak bu gayretin içinde yer almışlardır. Bilim adamlarının yanı sıra Türk siyasal hayatında rol alan aktörlerin siyasal söylemlerinde sıklıkla kültür ve medeniyet kavramlarına başvurdukları görülür.

Batı’yı incelemek, ondan bir şeyler almak ve değiştirmek fikri Lale Devri ile başlamış Üçüncü Selim, İkinci Mahmut, Tanzimat ve Meşrutiyetle devam etmiş ve hâlen de devam etmektedir. On sekizinci yüzyılın başlarından günümüze kadar gelen ve bugün de sürmekte olan bu değişmeler, hem siyaseti yapanları, hem de bu siyasetin yapılmasına bilimsel bilgi birikimiyle katkıda bulunan sosyal bilimciler ve entelektüellerin ilgisini çekmektedir. Son günlerde Avrupa Birliğine ilişkin yapılan tartışmalarda çıkan sonuç, Türkiye’nin bir yönden aşırı bir milliyetçilik ile yüzleşeceği ve ulusalcı bakışın Türk entelektüel yaşamında tartışılacağıdır. Yine Avrupa Birliği tartışmaları çerçevesinde görülen anti-Avrupacı bir tutum Türkiye’nin

Yine Avrupa Birliği tartışmaları çerçevesinde görülen anti-Avrupacı bir tutum Türkiye’nin gündemini belirlemektedir. Türkiye’nin olası bir Avrupa Birliği üyeliğinin “Neo-Osmanlılık” anlamına geleceği de düşünülmektedir.

gündemini belirlemektedir. Türkiye'nin olası bir Avrupa Birliği üyeliğinin "Neo-Osmanlılık" anlamına geleceği de düşünülmektedir. Türk entelektüellerinden bir kısmının bu tartışmalarda reaksiyoner bir tutum sergiledikleri görülmektedir.

Batı toplumu ile etkileşimimiz üzerine odaklanan tüm bu tartışmalar hareket noktaları itibarıyla üç grupta ele alınabilir. Birinci grupta yer alanlar kültürler arası alışverişi savunanlar olarak Batıcılardır. İkinci gruptakiler ise kültürler arası alışverişi kısmen veya tamamen karşı çıkanlar veya nelerin alınıp nelerin alınamayacağı konusunda ihtiyaç listeleri hazırlayan Türkçü ve İslamcılardır. Son gruptakiler ise kültürler arası etkileşim konusunda bir konum seçmeksizin onu bir olgu olarak gören bilim adamlarıdır.

Kültür-medeniyet ya da manevi kültür-maddi kültür kutuplaştırmacılığında Türkçü, İslamcı ve Batıcı düşünce akımlarının yol haritalarının tespit edildiği bu makalede konunun gereği birbirinin içine geçmiş iki odak noktası bulunmaktadır. İlk odak noktası kültür-medeniyet, manevi kültür-maddi kültür gibi adlandırmalar ve ayrımlarla ele alınan ve kısaca insanın ürettiği her şey olarak tanımlanabilecek kültür olgusunun incelenmesinde iki farklı bilimsel analiz³ tespitidir. Bu analizlerden ilki pozitivist paradigmanın yansıması olan iki parçalı kültür analizi, diğeri ise bütüncü paradigmanın yansıması olan üç boyutlu kültür analizidir. İkinci odak noktası ise üç boyutlu kültür analizi çerçevesinde, pozitivist paradigmanın iki parçalı kültür analizini kullanan İslamcı, Batıcı ve Türkçü akımların kültürle ilgili görüşlerinin eleştirisinin yapılmasıdır.

Ayrıca bu makale " Ne olacak bu devletin hâli?" sorusuna üç seçenekli bir cevap arayan ve bu üç şık arasında bir karar vermeden makalesini soru işaretiyle bitiren Yusuf Akçura'nın zihnindeki probleme, kültür olgusuna üç boyutlu yaklaşarak ve siyasilerin bu konudaki bilimsel bilgi birikiminin farkına varmasını sağlayacak bir kapı aralama gayretidir.

Yusuf Akçura'nın makalesinde tartıştığı üç tarz-ı siyasetin⁴ günümüz Türkiye'sinde de mevcut olduğu görülmektedir. İslam devletleri ile ilişkilerimizi arttırmak, Batı'ya (Avrupa Birliğine) girmek veya Türk cumhuriyetlerine yüzümüzü dönmek fikirleri arasında siyaset yapılmaya çalışıldığı, yani Yusuf Akçura'nın üç tarz-ı siyasetinin Türkleşmek, İslamlaşmak ve Batılılaşmak olarak hâlen toplumun gündemini oluşturan meseleler olarak ortada durduğu aşikârdır.

Bu meselelerin ve üç tarz-ı siyasetin kültür ve medeniyete ilişkin görüşlerinin değerlendirildiği bu makalede hareket noktalarımız şunlardır.

- Hâkim Paradigmalar ile toplumsal kendini ifade etme şekillerinden biri olarak karşımıza çıkan siyasi duruşlar arasında paralellik vardır. Nitekim İslamcı, Batıcı ve Türkçü akımlarda yani üç tarz-ı siyaset de pozitivist paradigmanın etkisindedir ve pozitivist paradigmanın iki parçalı kültür analizini kullanmıştır.

- Osmanlı döneminde siyasi elitler, despot aydınlar ve münevverler pozitivist paradigmadan etkilenmişler ve bu etkileniş Osmanlı'nın son döneminde yaygınlık kazanmıştır. Bu paradigma cumhuriyetin kurulması ile daha da etkin bir hâle gelmiştir
- Batı'da değişen bilim anlayışına rağmen bunun Türkiye'ye sirayetinin gecikmesi sebebiyle günümüz Türkiye'sinde de pozitivist paradigma kuşatıcılığını muhafaza etmektedir.
- Kültürün iki parçalı analizle ele alınması Batı'nın davranışsal ve maddi kültürünün taklidine bilişsel boyutunun ise göz ardı edilmesine neden olmuştur.
- Siyasi elitler otoriterliklerine pozitivist paradigmadan hareketle meşruiyet kazandırmışlardır.
- Aynı ve tek olgunun iki farklı terimle adlandırılması ve kavramsallaştırılması olarak kültür ve medeniyet bütüncü paradigmanın yansımasıdır ve bu paradigmanda olgu bilişsel-davranışsal ve maddi olmak üzere üç boyutta analiz edilir. Üç tarz-ı siyasetin değerlendirilmesi ve eleştirisi bütüncü paradigmanın yansıması olan üç boyutlu analizle yapılabilir.

Sorokin (1972: 168,169)'e göre bilişsel kültür bireylerin ya da grupların sahip oldukları anlamların değerlerin kuralların toplamı olup kültürel sistemi meydana getirir. Davranışsal kültür bilişsel kültürün belirlediği ve gerçekleştiği sosyal etkileşim sistemlerini oluşturur. Maddi kültür ise bilişsel kültürün dışlaştığı, katılaştığı ve toplumsallaştığı bütün taşıyıcıların maddi biyolojik şeylerin ve enerjilerin toplamı olup araçlar ve çevreyi oluşturur. Bu üç boyuttan birinin eksikliği sosyo-kültürel olguyu sosyo-kültürel olgu olmaktan çıkarıp biyolojik ya da inorganik realite düzlemine indirger. Ayrıca bu üç boyut K. Cangızbay'ın isabetle belirttiği gibi " ... aslında aynı ve tek gerçekliğin, sadece somutluk dereceleri açısından farklı tezahürlerini içerir... bunlar farklı varlık alanlarına ait unsurlardan oluşuyor olmayıp, aynı bir gerçeğin yani toplumsal gerçeğin biri kişi tarafından doğrudan duyumlanabilir tezahürleri, diğeri de bunların doğrudan duyumlanabilir olmayanları esasında oluşmuş algısal kökenli, dolayısıyla da öznel ve izafi kalmaya mahkûm ampirik çerçevelerdir..." (1998: 118). Bu üç boyut arasındaki iç içe geçmiş dinamik etkileşim nedeniyle, neden-sonuç analizi yapmak mümkün değildir. Olgu ancak boyut esasında ele alınıp aralarındaki karşılıklı bağımlık çözüldükçe anlaşılabilir (Dikeçligil 1994: 44). Üç boyutlu analizde ideolojik söylemden etkilenen bir vurgu sorunu yoktur.

-Birbirinden ayrılabilen ve farklılaşan iki ayrı olgu olarak kültür-medeniyet ya da manevi kültür- maddi kültür kutuplaştırıcılığı pozitivist paradigmanın yansımasıdır. Böyle bir ayırım olgusal dünyada varolmayıp insan zihninde yapılan bir ayırımdır. Başka bir deyişle bu ayırım gerçekliğin kendisinde zaten mevcut farklı varlık kategorilerine tekabül ediyor olmayıp öznel ve

izafi çerçevelere tekabül eder.

Bu hareket noktalarından yola çıkarak cevap bulmaya çalıştığımız sorular şunlardır:

1. Türk siyasal hayatındaki İslamcı, Batıcı ve Türkçü olarak beliren siyasi duruşların kültür ve medeniyete ilişkin görüşleri nelerdir ve bu görüşler hangi paradigmanın yansımasıdır?
2. İki parçalı kültür analizinin ilk ve en önemli temsilcileri olarak Türkçülerle, benzerliği aynılık olarak algılayan Batıcılar ve saf kültür tezini savunan bir kısım Türkçü ve İslamcı akımların kültürle ilgili görüşleri, bütüncü paradigmanın bir yansıması olarak ortaya çıkan üç boyutlu kültür analizi bağlamında nasıl değerlendirilebilir?
3. Avrupa Birliğine giriş sürecinde Türkiye’de girişle birlikte yaşanan ve yaşanacak sancılar vardır. Sorokin’in kültür unsurları arasındaki bağlantıların dört farklı düzeyde karşımıza çıktığı (a. Yersel-Mekanik bitişiklik b. Dış faktöre bağlı dolaylı birlik c. Fonksiyonel bütünleşme d. İçsel mantıksal anlamlı bütünleşme) (Sorokin 1964: 47) görüşünden hareketle Türkiye’nin kendi içinde sosyo-kültürel yapısı ve Avrupa Birliği ile olacak olan birlikteliği bu dört tip-ten hangisine dahil edilebilir?

İki Parçalı Kültür Analizi: Kültür-Medeniyet ya da Manevi Kültür-Maddi Kültür Kutuplaştırmacılığı

Evrene, topluma ve insan bedenine mekanik bakış, toplumsal hayatı yarışmacı ve çatışmacı algılama, ekonomik ve teknolojik büyüme sayesinde ilerlemenin sınırsızlığına inanış, mutlak ve değişmez bilgi anlayışı, mutlak bilgiye ulaşmanın tek yolunun deneycilik olduğu, belirsiz hiçbir şeyin olmadığı, evrenin ve dünyanın belirli kurallara göre işleyen “deterministik” yani başı ve sonu belli kesin bir sistem olduğu, evreni oluşturan parçacıkların belirli fizik kurallarına göre hareket ettikleri pozitivist paradigmanın temel kabullerini oluşturur (Capra 1991: 56-58). Bunlar pozitivist bilim anlayışının ontolojik, metodolojik ve epistemolojik temel kabullerinin çok kısa bir açıklamasıdır. Pozitivist bilim anlayışının ontolojik alana ilişkin temel kabulleri konumuzla birinci dereceden ilişkilidir.

Rene Descartes’in ruha ait olan şeyin bedenin dışında, bedene ait olan şeyin de ruhun dışında olduğu görüşü (Capra 1989) tüm bilim dallarında ruh-beden ikileminin yaygınlaşmasına maddi-manevi, doğa-insan, alt yapı-üst yapı gibi kavram çiftlerinin oluşumuna sebep olmuştur. Bu anlayışa göre soyut ve somut boyutlarıyla iki parçalı bir görünüme sahip olan evren, mekanistik yasalara göre işliyordu. Rene Descartes’in zihin (düşünen şey) ve madde (yer kaplayan şey) ayrımına dayanan bu evren tasarımında birbirinden bağımsız hatta birbirinden kopuk bu iki varlık alanı mekanistik bir sistem olarak işlemektedir. Eski bilim anlayışı, kartezyen anlayış,

mekanistik anlayış, naturalistik anlayış ve pozitivist anlayış gibi terimlerle de ifade edilen bu anlayışın içinde yer alan ontolojik olana ilişkin bu temel kabuller gereği kültür olgusunun analizinde de parça kavramı tercih edilmiştir. Kültür maddi ve manevi kültür olmak üzere iki parçalı analize tabi tutulmuştur.

Bu anlayışa göre soyut ve somut kısımlarıyla iki parçalı evren tasarımıyla hareket edenler, kültür analizinde olgunun somut kısmı için maddi kültür, özdeksel kültür, medeniyet kelimelerini eş anlamlı kullanılmaktadır. Olgunun soyut kısmının isimlendirilmesinde ise manevi kültür, moral kültür, adapte edici kültür, manevi olmayan kültür ve tinsel kültür kelimelerini kullanılmaktadır. Olgunun analizinde bu iki parça ya da K. Cangızbay'ın ifadesi ile küre (1998: 103) şöyle kimliklendirilmiştir: Manevi unsurlara ilişkin kültür alanı içinde, ahlaki değerler, adetler, gelenek ve görenekler, kolektif tavırlar, duygular, duygulanma-heyecanlanma nokta ve biçimleri vardır. Toplumun maddi varlığına ilişkin medeniyet alanı içindeyse teknik modeller, yapıp etme teknikleri vardır.

Medeniyetin birçok tanımı⁵ olmakla birlikte bizi bu makalede ilgilendiren anlamı, maddi kültür karşılığında kullanılmasıdır. Yine kültür kavramının sosyal bilimler literatüründe iki yüze yakın tanımı olmakla birlikte, kültür bir anlamıyla elle tutulup gözle görünmeyen değerler anlamlar ve inanışları ifade etmek için kullanılmıştır. Bu çerçevede maddi kültür-manevi kültür ayırımına denk gelecek şekilde kullanılan bir kavram ikizi olarak medeniyet-kültür ayırımı çıkar.

Pozitivist paradigmanın yansıması olan iki parçalı kültür analizini en kolay yakalayabileceğimiz yer Türkiye'deki modernleşme tezleridir. İki parçalı kültür analizinin Türk sosyoloji literatürü ve Türk siyasetine yansıması pozitivistimin Türkiye'ye girişine⁶ paralel bir süreçte oluşur.

Üç Tarz-1 Siyasetin Tek Tarzı

Yusuf Akçura'nın "üç tarz-1 siyaset"i yazdığından bu yana bir asır geçti. Bu üç fikir akımı arasında farklılıklardan çok benzerlikler söz konusudur. Farklılıkları sadece Batı'ya yüklenen anlamda ve Batı'dan nelerin alınacağı ve nelerin alınmayacağı sorusuna verilen cevaplarındadır. Bugün bu cevaplarda bile ortak alanlar oluşturulmuştur. Bazılarına göre ise bu sorular ve bu sorulara verilen cevaplar küreselleşme ile anlamsızlaşmıştır. Uzun bir edebî ve fikrî hazırlık süresinden sonra II. Meşrutiyet döneminde ve özellikle Balkan yenilgisinden itibaren siyasi bir düşünce kimliği kazanan Türkçülük akımının Batıcılık ve İslamcılıkla ortak paydalarının en önemlisi, değişik çözümler ileri sürmelerine rağmen, üçünün de Osmanlı Devleti'nin çöküşüne çare arayışı içinde olmalarıdır. Ayrıca her üç akım da Batı gerçeğini kabul eden bir tavır sergilemektedirler. En önemlisi ise Batı ile etkileşime ilişkin açıklamalarının tümünde pozitivist paradigmanın yansıması olan iki parçalı kültür analizini kullanmalarıdır. Her üç akım da toplum dediğimiz gerçeği, iki ayrı ve

Osmanlının son döneminde ve cumhuriyetin kuruluş yıllarında aydınların bir kısmı bilim adamı rollerinin yanı sıra politikacı rolleriyle de ön planda olmuşlardır. Bunun sebebi pozitivist paradigmanın sosyologlara toplumu değiştirmeye ilişkin bir rol biçmesidir.

su geçirmez kaplar olarak maddi-manevi, somut-soyut ikilemlerine tabii tutarlar ve kendilerini toplum mimarları olarak sunarlar.

Osmanlının son döneminde ve cumhuriyetin kuruluş yıllarında aydınların bir kısmı bilim adamı rollerinin yanı sıra politikacı rolleriyle de ön planda olmuşlardır. Bunun sebebi pozitivist paradigmanın sosyologlara toplumu değiştirmeye ilişkin bir rol biçmesidir. Sosyoloji II. Meşrutiyet'in ilanının ardından Osmanlı aydınının ilgi alanına girmiştir. Sosyoloji üniversitede ders olarak ilkin II. Meşrutiyet döneminde okutulur. II. Meşrutiyet döneminde, sosyolojiye en çok önem veren fikir akımı ise Türkçülük olmuştur. II. Meşrutiyet döneminde sosyolog ve sosyolojiye yüklenen anlamın izini bugünde sürebiliriz. Bu anlam sosyolojinin yeni toplumsal düzeni kurmanın temel aracı, sosyoloğun ise toplumsal değişimi yaratacak olan kişinin ta kendisi olmasıdır. Bu açıdan bakıldığında Osmanlı aydını ile cumhuriyet aydınının üstlendiği işlevin bir tür

toplum mühendisliği olduğunu görürüz. Türk ulusçuluğu içinde gelişen bu misyon, ulus devletin ilk evresi olan cumhuriyetin kuruluşunda ve kurumsallaşmasında apaçık kendisini gösterir.

İslamcılar ve Kültür-Medeniyet Kutuplaşdırıcılığı

İslam dünyasının niçin Batı karşısında başarısız olduğu, Müslümanların madden nasıl kalkınabilecekleri, Batı'nın sahip olduğu ve onlarla kalkınmasını sağladığı değerlere (hürriyet, eşitlik, kadın hakları...) İslam'ın sahip olup olmadığı, İslam'ın korunması gereken değişmeyecek yönlerinin neler olduğu, Batı'dan nelerin alınıp nelerin alınmayacağı gibi sorular İslamcı düşüncenin başlıca soruları olup bu sorular özellikle birinci ve ikinci nesil İslamcılar⁷ tarafından kültür-medeniyet kutuplaşdırıcılığı bağlamında cevaplanmaya çalışılmıştır. İslamcılarının zihinsel arka planlarında yer alan paradokslar ilerleme inancı ve kartezyen felsefesidir. Kartezyen yani pozitivist paradigma İslamcılarını kültür-medeniyet kutuplaşdırıcılığına itmiştir.

İslamcılar onların söylemiyle ekonomik kalkınma ve teknolojik seviye ile kültürel ve manevi değerler arasında sürekli ayırım yapmışlardır. Bu ayırımın imkânsız bir çaba olduğunu ya kabul etmek istememişler veya gerçekten bunun farkına varmamışlardır. İslamcılara göre Batı teknolojik gelişmeyle kalkınıp İslam

dünyası üzerinde hegemonya kurduğuna göre, bizim de daha “müreffeh” bir hayat kurmak için teknolojiyi almamız şarttır. İslamcıların önemli simalarından Necmettin Erbakan’a göre kalkınmanın maddi (sınaî) ve manevi (ahlaki) iki boyutu vardır. Batılılar kalkınmalarını mümkün kılan felsefi ve bilimsel mirası zaten İslam dünyasından almıştır. Dolayısıyla bilimin alınması Müslümanların kendi öz mallarına yeniden sahip olmalarıdır. İslamcılar pozitivist paradigmanın öngördüğü ikileme uygun olarak İslam dünyasının bilimi ve teknolojiyi almasının yerinde olduğunu belirttiler.

İlk nesil İslamcılarının en önemli temsilcisi olan Mehmet Akif Ersoy, medeniyetin bir bütün olduğu bu sebeple din de dâhil olmak üzere Batı’nın bütünüyle hatta sadece güllerinin değil dikenlerinin de alınması gerektiğini savunan Batıcılara şu mısralarla cevap verir: “Alınız ilmini Garb’ın alınız sanatını; Veriniz mesainize son süratini...”, “Doğrudan doğruya Kur’andan alıp ilhamı; Asrın idrakine söyletmeli İslam’ı.” Bu bağlamda Mehmet Akif, “Batı’nın fen, ilim ve sanatını alıp ahlak, kültür ve adetlerini” dışarıda bırakabileceğimizi düşünür. Bu fikirleri savunanlar İslamcılarının modernist kanadını oluşturur.

Modernistlerin Batı’ya çevrilmiş yüzlerine karşılık İslam’ı saf haliyle üç asır önce gündeme getirmeye çalışan Ibn Teymiyye’nin öncülük ettiği ihyacılık hareketine göre Batı’dan gelen her şey biat, Batı’nın her değeri batıldır. Saf kültür tezini savunanlar sadece İslamcılar arasındaki ihyacılar olmayıp bu tez zaman zaman küçük bir Türkçü grup tarafından da savunulmuştur. Ancak gerek siyasi hareket gerekse toplumsal katlarda bu görüş yaygınlaşmamıştır.

İlk ve ikinci nesil İslamcılarının kültür ve medeniyete ilişkin söylemleri üçüncü nesil entellektüel İslamcılarının önemli bir temsilcisi olarak ele alabileceğimiz Ali Bulaç tarafından da yeni bilim anlayışı çerçevesinde eleştirilir. A. Bulaç (2004: 60-67)’a göre Batı’daki teknolojik ve bilimsel gelişmenin arkasında Newton’un mekanistik evren tasavvuru, Bacon’un bilimsel yöntemi ve Descartes’in kartezyen dünya görüşü yatmaktadır. Bilim ve teknolojinin oluşumunu bunlardan soyutlayabilmek mümkün değildir.

Bu soyutlamanın mümkün olmadığını idrak eden İslamcı siyasetçilerinde artık kültür-medeniyet ayrımını yapmadıklarını görüyoruz. Seçimlerden çok önce bile AKP’lilerin AB’ye girmeyi salt bir ekonomik zenginlik olarak algılamadıklarını, bütünüyle bir medeniyet projesi olarak benimsediklerini, AB’nin Türk ekonomisine yapacağı katkıdan öte, hukukunu, özgürlüklerini ve demokrasisini istiyor olmasını söylemesinin anlamı şudur: Birinci ve ikinci nesil İslamcı siyasetçilerin Batı karşıtlığı üzerine kurduğu siyasal söylemi radikal bir biçimde değiştirmiştir. İslamcı siyasiler demokrasi, insan hakları, hukuk devleti gibi “Batılı” siyasal değerlerini⁸ söylemlerine eklerken Batı’nın sadece maddi kültürüne değil manevi kültürüne de kucak açmışlardır.

Yeryüzünde “ideal olan tek medeniyet ve tek kültür olduğu” ve “Batı’nın yaşadığını yaşama zorunluluğu” fikrine inanmış olan Batıcılar Batı’nın sadece tekniğini yani maddi kültür öğelerini ve somut kuruluşlarını kabul etmekle yetinmeyip onun iç evreninde yani zihniyet dünyasının da benimsenmesi gerektiği tezini savunmuşlardır.

Batıcılar ve Kültür-Medeniyet Kutuplaşmacılığı

Gökalp’in kültür ve medeniyet konusundaki keskin ayırımına tamamen zıt olarak ileri sürülen görüş; kültür ve medeniyet arasında hiç bir fark gözetmeyen, ikisini bir tek olgu sayan veya benzerliği aynılık olarak algılayan Batıcı⁹ görüşüdür. Bu görüşün taraftarları kültürün toplumdaki farklılıklarını göz ardı ettikleri için, Batı medeniyetini temsil eden toplumlar arasında da hiçbir fark gözetmemişlerdir. Batı medeniyetini, sanki tek bir toplum tarafından temsil ediliyormuş gibi ele almışlardır.

Biz bu başlık altında tüm boyutlarıyla Batı’ya benzemeyi isteyen Batıcılar üzerinde duracağız. Çünkü bazı boyutlar itibariyle Batı’ya benzemeyi isteyen düşüncelere Türkçü ve İslamcı düşünce akımları içinde de rastlamak mümkündür. Tüm boyutlarıyla Batı’ya benzemek isteyenlerin arzusu Batılı olabilmektir. Kendilerini Batılı olarak konumlandırmak isteyenler kısmi Batılılaşma taraftarlarını eleştirirler.

Bu görüş taraftarlarının en isabetli ve bilimsel bilgiye en uygun fikirleri kültür unsurlarının birbirinden soyutlanmayacağıdır. Ancak M. Turhan’ın da (1969: 42-43) belirttiği gibi bu görüşün garabeti, Batı medeniyetinin, sanki tek bir millet

tarafından temsil ediliyormuş gibi kabul etmesinde böylece bu medeniyet temsil eden milletler arasında hiçbir fark gözetmemesindedir. Bu iddia tek bir millet göz önünde bulundurularak ortaya atılsaydı tartışma için bir değeri olabilirdi. Ortak medeniyetlerine (maddi kültür unsurları) rağmen milletleri birbirinden ayırt eden kültürlerdir.

Yeryüzünde “ideal olan tek medeniyet ve tek kültür olduğu” ve “Batı’nın yaşadığını yaşama zorunluluğu” fikrine inanmış olan Batıcılar Batı’nın sadece tekniğini yani maddi kültür öğelerini ve somut kuruluşlarını kabul etmekle yetinmeyip onun iç evreninde yani zihniyet dünyasının da benimsenmesi gerektiği tezini savunmuşlardır.

Yakın tarihimizin şekillenmesinde önemli rol oynayan Batılılaşma hareketinin İkinci Meşrutiyet dönemi içindeki temsilcileri kendilerini “Garpçılar” olarak adlandırmışlardır. Batıcıların, yeni bir toplum düzeni yaratma özlemi içerisinde

faaliyetlerini sürdürürken, daha bu dönemde ikiye ayrıldığı görülmektedir. Balkan Harplerinin tüm Osmanlı kamuoyunda oluşturduğu büyük şok altında, diğer düşünce akımları gibi Batıcılar da radikalleşmişlerdir. Batıcılar arasında Celal Nuri Bey ünlü “Şime-i Husumet” makalesinde Osmanlı Batılılaşmasının aslında Batı’ya rağmen ve karşı yapılması gerektiği üzerinde durmuştur. Bunun ardından Celâl Nuri Bey’e cevap veren Doktor Abdullah Cevdet Bey bu fikrin tamamen yanlış olduğunu, Osmanlı’nın Batı’nın talebesinden başka bir şey olmadığını, medeniyetin Avrupa medeniyeti olduğunu, başka bir medeniyetin bulunmadığını, bu medeniyeti gülüyle dikeniyile alınması gerektiğini ve buna mecbur olduğunu belirtmiştir. İkinci Meşrutiyet Dönemi Batıcılarından Celâl Nuri, Kılıçzade Hakkı ve Abdullah Cevdet ideallerinin yeni rejimde gerçekleştiğini görebildikleri gibi, bu ideallerinin gerçekleşmesi için yeni görevlerde rol de almışlar ve düşündüklerini pratik hayatta uygulamışlardır (Hanioglu 1989: 25-26).

Batılı medeniyetin hayranı olan A. Cevdet 1904 yılında Cenevre’de çıkarılmaya başladığı İçtihat dergisinin Fransızca nüshasında yayınlanan bir makalesinde konumuzla ilgili görüşlerini şöyle belirtir:

“Çağdaş medeniyet, Avrupa içinde akışını engelleyen her şeyi zorla devirerek yatağını kazmış olan şiddetli bir seldir, Müslüman halklar ona karşı direnmekten sakınmalıdır ve bilmelidir ki, onun taşmasından kendilerini korumaları ancak cereyana uymakla mümkündür.” (Cevdet 1905: 76’dan aktaran Kuran 1998: 25)

1913 yılında yine İçtihad dergisine yazdığı bir başka makalesinde “... bir ikinci medeniyet yoktur, medeniyet Avrupa medeniyetidir, bunu gülü ile dikeniyile isticnas (cinsine benzetmek) etmek mecburidir” (Kuran 1998: 26) görüşünü ileri sürerek kısmen Batılılaşmayı savunanların karşısında yer almıştır. İslam’ın tedricen terk edilmesi düşüncesini sürekli olarak savunmuştur. (Hanioglu 1981: 193).

Yaşadığı dönemin en dikkate değer Türk fikir ve siyaset adamı olarak, iki parçalı analizin ve bütünüyle Batılılaşmanın cumhuriyetin kuruluş yıllarındaki en tipik Batıcı temsilcisi Paris eğitimi alan Ağaoğlu’nun yayınlanmış eserleri arasında “Üç Medeniyet” adlı kitabı konumuzla birinci derece ilgilidir.

Ağaoğlu, Buda-Brahma, İslam medeniyetinin mağlup, Batı medeniyetinin ise galip olduğunu belirtir. A. Ağaoğlu kısmi Batılılaşmayı savunanları şu cümleleriyle eleştirir.

“...Bugün aramızda Avrupa medeniyetinin üstünlük ve galebesini takdir etmeyen hemen hiçbir anlayışlı insan kalmamıştır. Fakat bu üstünlüğü, o medeniyetin yalnız bazı unsurlarına, mesela bilim ve fennine bağlayarak, başka taraflarından vazgeçmek isteyenler vardır. Başka bir deyimle, bu gibiler Avrupa medeniyetinde görülen birçok noksan ve hatta iğrenç taraflardan kurtulmak niyetiyle, o medeniyetin bir süzgeçten geçirilmesini istiyorlar... bir medeniyet zümresi bölünmez bir bütündür, parçalanamaz. Süzgeçten geçirilemez... Avrupa medeniyeti galebe ça-

lıymışsa, yalnız ilim ve fenniyle değil, bütünüyle, bütün elemanlarıyla, bu bütün noksan ve faziletleriyle çalışmıştır. Yaşamak, varlığımızı devam ettirmek istiyorsak, hayatımızın bütünüyle – yalnız elbiselerimiz ve bazı müesseselerle değil – kafamız, kalbimiz, görüş tarzımız, zihniyetimiz ile de ona uymalıyız. (Ağaoğlu 1972 – 11. 13)

A. Ağaoğlu, medeniyet değiştirmeyi, İslam medeniyetinden çıkıp Batı medeniyetine girmeyi teklif ederken, dil dışında akla gelebilecek her şeyi değiştirmeyi ister. O'na göre her şeyin en iyisi Batı'da en kötüsünde Doğu'dadır. Çare yukarıda da belirtildiği gibi topyekün batılılaşmadadır. Millî şahsiyet'i oluşturan unsurlar bir milletin dili ve maddi varlığıdır.

Türkçüler ve Kültür-Medeniyet

Kutuplaştırmacılığı

Türk sosyal bilimcileri ve entelektüellerin büyük bir çoğunluğu özellikle Türkçüler Batı'dan Türkiye için lüzumlu görülen unsurların alınması taraftarıdır. Bunlar ilk grubu oluşturur. Bu lüzumlu görülen unsurların neler olduğu konusunda ise tam bir anlaşma yoktur. Ancak genellikle alınması istenilen şeyler maddi kültür unsurlarıdır. Bu grupta yer alanlar kültürlerarası alışverişi bir ihtiyaç listesi düzenlemekten ibaret görmekte olup, bu görüşleriyle de toplumu yok saymaktadırlar. Toplumlar için bu tür ihtiyaç listeleri hazırlamak belki aydınların zihnini tatmin eder ancak toplumu değil.

Türk sosyolojisinde medeniyetle kültürü sistemli bir şekilde ilk tanımlayan şüphesiz Ziya Gökalp'dir. "1912-1914 arasında yayımlanan Türk Yurdu dergisinde kaleme aldığı yazılarla Ziya Gökalp, döneminin diğer iki önemli akımı olan Panislamizm ve Osmanlıcılığa karşı Türkçülük ve Batıcılığı vurgulamıştır" (Ünüvar 2003: 29). Onun kültür ve medeniyete ilişkin tanımı, bugün sosyal antropoloji ve sosyolojide bir dönem hâkim olan ve bazı sosyal bilimcilerde hâkimiyetini hâlâ sürdüren görüşlere paralel olması bakımından güncelliğini muhafaza etmektedir.

Ziya Gökalp'ten önce, Celal Nuri (İleri), Teknik Medeniyet-Hakiki Medeniyet (Ahlakiyat) ayrımını yapar. Osmanlı toplumu için Japonya'yı örnek gösterir. Türklerin de Japonlar gibi hakiki medeniyetlerini değiştirmeden Batı'nın teknik medeniyetini almalarını savunur (Tunçay 1985: 1925). Celal Nuri ve arkadaşları Abdullah Cevdet ve arkadaşlarının "tam Batıcılık" adı verilen görüşüne karşı çıkarak bu görüşün Osmanlı Devleti'nin Batı'nın bir uydusu hâline gelmesinden başka bir anlam taşımadığını ve bu konuda bir sınırın konulması gerektiğine işaret etmişlerdir. Sürgün olarak Diyarbakır'a gönderilen Abdullah Cevdet ile girdiği fikir tartışmalarında bir müddet çelişki yaşayan Gökalp (Ünüvar 2003: 28), C. Nuri İleri gibi bütünüyle Batılılaşma fikrine karşı çıkarak kültür ve medeniyet konusunda sistemli çalışma yapan ilk Türk sosyologu olarak karşımıza çıkar.

Ziya Gökalp'te görülen kültür ve medeniyet ayrımı sosyo-kültürel gerçekliğin birbirinden bağımsız iki parça halinde ele alınabileceği ön kabulüne

dayanır. Gökalp'in içinde bulunduğu dönemin sosyolojisinde hâkim olan ikilemi benimsediği bir gerçektir. Dönemin sosyolojisinde hâkim olan paradigma sosyo-kültürel gerçekliğin birey-toplum, uyum-çatışma, kültürel faktör-ekonomik faktör, eylem-yapı gibi kavram çiftleriyle anlaşılabilirliği yönündedir. Ziya Gökalp¹⁰'in kültür-medeniyet ayrımı Batı'yla yakınlaşma çabası içinde olan Türkiye'nin problemlerine çözüm bulmak çabasını da içerir.

Sonuç

"Batı'yı gülüyle dikeniyile tümünden kabul etmek", "Batı medeniyetinden, Türk milletinden ve İslam ümmetinden olmak", " Batı'nın teknolojisini alıp, manevi kültür değerlerimizi değiştirmemek" ya da "Muhafazakârlık içinde değişmek". Tüm bunların farklı toplum projelerinin ifadeleriymiş gibi sunuluyor olmalarına rağmen ortak kabullerinin pozitivist paradigmanın yansıması olan iki parçalı kültür analizi olduğunu gördük. Bu tespit başlangıçta sorduğumuz üç sorudan ilkinin cevabıdır.

İkinci sorumuz ise benzerliği aynılık olarak algılayan Batıcılarla, saf kültür tezini benimseyen bir kısım İslamcı ve Türkçülerin görüşlerinin yeni bilim anlayışının bir yansıması olan üç boyutlu kültür analizi bağlamında nasıl değerlendirebileceğimiz idi. Konuyu, üç boyutlu kültür analizinden hareketle, soruların sorular, oluşturulan düşünsel kargaşa, iki parçalı analizlerin yetersizlikleri bağlamında tartışabiliriz.

Bu üç siyasal söylemin iki parçalı analiz çerçevesinde sordukları soruların sınırlı ve yetersiz olduğunu görürüz. Kültürler arası alışveriş (etkileşim) süreci içinde nelerin (bilişsel, davranışsal, maddi) nasıl (etkileşim tipleri: yüz yüze etkileşim, aracılı etkileşim, aracılı yarı etkileşim)¹¹, ne kadar (sadece niceliği değil niteliği de kapsayacak biçimde), ne zaman ve nerede alınıp verilebileceği veya verilemeyeceği, değişebileceği veya değişemeyeceği soruları sorulduğu andan itibaren iki parçalı kültür analizinden ayrılmış oluruz. Burada bu beş N (Ne, Nasıl, Ne kadar, Ne zaman ve Nerede) sorusuna eklenebilecek en önemli soru "kim?" sorusudur. Yani kültürler arası alışveriş ya da etkileşim kim ya da kimler (birey-grup-organizasyon-kurum-toplum, alt-orta-üst sınıf, beyaz yakalı- mavi yakalı veya tespit edilen herhangi bir farklı kategoride) arasında gerçekleştiğini tespit etmek. Üç boyutlu kültür analizinin cevabını aradığı sorular iki parçalı analizlerin temsilcilerinin cevabını aradığı sorulardan daha fazla ve çetrefillidir. Ayrıca bu soruların küreselleşme olgusu bağlamında düşünülmesi çok önemli olup üç tarz-1 siyaseti yapanlar bu konuda fikir beyan etmemektedirler. İki parçalı kültür analiz, diğer söyleyişleriyle manevi kültür-maddi

Ziya Gökalp'te görülen kültür ve medeniyet ayrımı sosyo-kültürel gerçekliğin birbirinden bağımsız iki parça halinde ele alınabileceği ön kabulüne dayanır.

Aydınlar ve siyasilere medeniyeti insandan soyutlayıp, kendi belirleyiciliklerini kendi içinde taşıyan özerk bir zatiyet gibi ele almışlardır.

kültür ya da kültür-medeniyet kutuplaştırmacılığı Türk siyasal hayatında düşünsel bir kargaşa yaratmıştır. K. Cangızbay'ın isabetle belirttiği gibi (1998: 137-138) toplumsal gerçeklikte yer alan bu unsurlar, toplumun topyekün yeniden üretimi çerçevesinde varlık kazanırlar. Kültürün toplumsal gerçekliğin üretildiği süreçten koparılarak kendi başına varolan ayrı bir şey olarak ele alınması; artık sadece "muhafazası" değil "bir başkasıyla değiştirilmesi" ya da ısmarlama biçimde "yeni baştan yeni bir kültürün inşa edilmesi" türünden sapkınlıkların boy vermesine sebep olacaktır.

Bu tür sapkınlıkların boy verdiği üç tarz-1 siyasette kültürün muhafazası daha ziyade Türkçü "bir başkasıyla değiştirilmesi", Batıcı " yeni baştan yeni bir kültürün inşa edilmesi" İslamcı, Türkçü ve Batıcı aydınlar tarafından sıklıkla ileri sürülür. Aynı şeyler medeniyet içinde söz konusudur. Aydınlar ve siyasilere medeniyeti insandan soyutlayıp, kendi belirleyiciliklerini kendi içinde taşıyan özerk bir zatiyet gibi ele almışlardır. Medeniyet bu hâliyle, kullanma talimatnamesindeki hususlara riayet edildiği takdirde, her yerde ve her zaman ve her kimin elinde olursa olsun, aynı şekilde çalışmaması için hiçbir sebep olmayan herhangi bir alet, bir eşya gibi düşünülmüştür. Medeniyet bu şekliyle ithal edilebilecek bir nesne konumuna indirgenmiştir. Kültür ve medeniyeti iki ayrı küreymiş gibi ele alan siyasal ve toplumsal projelerin amiyanelikleri ve aldatıcılıkları, bunların beslenme kaynağı durumundaki pozitivizmin bir gereği olarak bilimsel bir kural altında sunuluyor olmalarındandır. İki parçalı kültür analizinin içine düştüğü en önemli yanlış, gerek medeniyet gerekse kültür, dolayısıyla da maddi ve manevi kültür kavramlarının, gerçekçiliğin kendisinde mevcut farklı varlık kategorilerine tekabül ediyor olduğu zannıdır. Bu zan evrenin iki parçalı tasavvurunun bir sonucudur. Hâlbuki atom altı dünyada parçacıklar değil bağlantılar vardır. İç içe geçmiş ve birbirine dönüşebilen evren tasarımlarına sahip bilim adamları¹² olgunun incelenişinde özellikle boyut terimini tercih etmişlerdir. Birbirleri ile ilişkisi yokmuş ve iki ayrı parçaymış gibi görünen bu boyutlar aslında " ...aynı ve tek bir gerçekliğin, sadece somutluk dereceleri açısından farklı tezahürlerini içerirler" (Cangızbay 1998: 106). Manevinin maddi, maddinin de manevi içindeki devamlılığını görememek iki parçalı kültür analizinin en önemli yanlıgsıdır.

Hâlbuki mananın maddeye nüfuz etmesini¹³ yani üç boyutlu kültür analizinin terminolojisiyle ifade edecek olursak, bilişsel boyutta yer alan anlamların ve değerlerin davranışsal ve maddi kültür boyutlarına nüfuz etmesini hemen tespit edebiliriz. Mesela Hristiyan bir ülkede inançlar değerler örf adet ve geleneklerle devamlılık gösteren pazar tatili, Müslüman bir ülkeden bakıldığından maddi alanda yer alan

teknik ve idari bir normmuş gibi algılanır. Hâlbuki tüm maddi ürünler (teknoloji veya teknik ürün) kendisinden faydalanan toplumunun bir ürünüdür. Sanayileşmiş ülkelerden ithal edilen birçok maddi ürün belli bir yaşam biçimine ve dolayısıyla da o yaşam biçiminde mündemiç inanç, değer ve norma tekabül eder. Makalede üç sorudan ilk ikisine cevap verdik. Sonuncusunun cevabı ise ayrı bir makalenin konusunu oluşturur. Bir makalede cevabı verilmiyor olsa bile olguyla ilgili sorulan yeni bir soru veya başka zihinlerde oluşturulan sorular da bir makalenin yazılış hedeflerindedir.

(Endnotes)

- 1 Bu makale 28 Ağustos – 02 Eylül 2012 tarihleri arasında Kırım’da düzenlenen 10. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresinde bildiri olarak sunulmuştur.
- 2 *3Ekim 2005 müzakereleri ile Türkiye Avrupa Birliği sürecinin en kritik anlarını yaşamıştır. Bilindiği gibi AB Türkiye Cumhuriyeti’nin yarım asırlık devlet politikasıdır. O yüzden şimdi AB’yi eleştirenler geçmişte AB politikalarında aktif rol aldı. Bugün karşıt olanlar da yarım iktidara gelse, büyük bir ihtimalle AB saflarına geçecekler. Çünkü AB, hükümet değil devlet politikasıdır. Ancak Türk siyaset geleneğinde bu tür tutumların anlaşılır bir mantığı da yok değildir.*
- 3 İki parçalı ve üç boyutlu kültür analizlerinin ayrıntısı için bk. (Dikeçli 1994) (Başak 2004)
- 4 Yusuf Akçura’nın “üç tarz-ı” (İslamcılık, Osmanlıcılık, Türkçülük) arasma Batıcılığı ilave etmeyişi Ahmet T. Alkan (1994: 19)’a göre Batıcı çözüme açık bir göndermedir. Akçura bir Jöntürk’tü ve gerek aldığı eğitim itibarıyla gerek içinde bulunduğu entelektüel çevre itibarıyla zihnen Batıcılar arasında yer alıyordu.
- 5 Bu tanımların ayrıntısı için bk. (Başak 2004: 41-45)
- 6 Türkiye’ye pozitivizmin girişi ve Türkiye’de pozitivizmin tarihi için bk. (Korlaelçi 1986) (Akgün 1988) (Ülken 1939) (Fındıkoğlu 1940)
- 7 İlk nesil İslamcılar (1856-1924), ikinci nesil İslamcılar (1950-2000), üçüncü nesil İslamcılar (2000-) terimleri A. Bulaça’a aittir. İslam’ın üç neslindeki üç farklı tarzı için bk. (Bulaça 2004: 47-67)
- 8 Bu değerlerin İslam medeniyetinde de olup olmadığı şayet varsa toplum katlarında realize olup olmadıkları tartışma konularıdır.
- 9 Modernleşme ve Batıcılık terimleri zaman zaman birbirlerinin yerine kullanılıyor olsa bile, modernleşmenin kaplamının Batıcılığa oranla ve batıcılık dışında daha geniş bir anlama sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bunu söyleme sebebimiz özellikle son dönem Batı karşıtı modernleşme önerileri ve tartışmalarıdır. Batıcılık farklı siyasi eğilimler içinde kendisine yer bulabilen bir duruş olmuştur. Sol ideolojide yer alanlar kadar Türkçü ve hatta İslamcı akımların içinde yer alanlarda Batıcı duruşları tespit edebilmek mümkündür
- 10 Bu araştırmada iki parçalı kültür analizinin Türkçü temsilcisi olarak Ziya Gökalp’in fikirlerini ele aldık. Z. Gökalp’in konuyla ilgili fikirlerinin ayrıntısı için bk.(Başak, 2004: 65-76). Türkçü düşüncenin önemli bir temsilcisi de Sadri Maksudi Arsal’dır. 1955 yılında Kaleme aldığı “Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları” adlı eserinde batı medeniyetinin insanlığın ortak malı olduğunu, tek medeniyetin batı medeniyeti olmadığını, bu medeniyetin dünyaya yayılmakla birlikte çöküşün sinyallerini vermeye başladığını O. Spengler’den hareketle açıklar. Millet olgusunu ele alırken sıklıkla maddi-manevi terimlerini kullanarak iki parçalı analize başvurur.
Genel sosyoloji anlayışı Durkheim ve Gökalp’e dayanan İsmail Hakkı Baltacıoğlu’da pozitivizmin ve Gökalp’in etkisiyle kültür-medeniyet kutuplaştırılmacılığında başı çeken sosyologlar arasındadır. “Türk’e Doğru” eserinde (1943: 35-37) kültür ve medeniyet ayrımını Gökalp’teki gibi açıklar. Ancak eserin sonlarına doğru (1943: 141-142) “Teknikte Türk’e Doğru”dan söz ederek klasik teknik-kültür ayrımından uzaklaşır ve teknolojinin şekillenmesindeki kültürün etkisinden bahseder. Baltacıoğlu önce kültür ve medeniyeti kesin bir şekilde ayırmakta ve sonra bunları birleştirmeye çalışmaktadır.
- 11 Bu üç etkileşim tipiyle ilgili ayrıntı için bk. (Thompson 1995)
- 12 Parça-boyut ve unsur terimleri için bk. (Başak 2004: 99) farklı bir evren tasarımlarının sonucu olarak gelişen üç boyutlu kültür analizinin savunucusu olan bilim adamları için bkz. (Başak 2004: 101-110)

- 13 *Bir toplumda mananın maddeye nüfuz etmesinin ölçüsü, mânânın bütünleştirici bir işlevi gördüğü, mânânın yani hakikat nedir? Sorusuna verilen cevap bulanıklaştığı takdirde bütünden yığına geçiş ve anomi halinin ortaya çıkışında ayrıca Türkiye'nin sosyo-kültürel yapısına ilişkin araştırılacak konulardır.*

Kaynakça

- AĞAOĞLU, Ahmet (1972), Üç Medeniyet, (1927) İstanbul: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları.
- AKGÜN, Mehmet (1998), Materyalizmin Türkiye'ye Girişi ve İlk Etkileri, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- ALKAN, Ahmet Turan (1994), "Sessiz Çoğunluk Bakımından Batılılaşma ve Çağdaşlaşmanın Anlam ve Tezahürleri", Türkiye Günlüğü. 2. Sayı, Ankara.
- BALTACIOĞLU, İ. Hakkı (1943), Türk'e Doğru, Birinci Kitap, İstanbul.
- BAŞAK, Suna (2004), Kültür Olgusu Analizleri ve Üç Tarz-ı Siyaset, Ankara: Odak Yayınevi.
- BULAÇ, Ali (2004), "İslam'ın Üç Siyaset Tarzı veya İslamcıların Üç Nesli", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, 6. Cilt, Ankara: İletişim Yayınları.
- CANGIZBAY, Kadir (1998), "Kültür-Medeniyet Kutuplaştırıcılığı ya da Amiyane Bilginin Bir Tuzağı", Sosyolojik Praksis, Ankara: Öteki Yayınevi.
- CAPPRA, Fritjof (1991), Fiziğin Tao'su (çev. Kaan H. Ökten), İstanbul: Arıtan Yayınevi. (1989), Batı Düşüncesinde Dönüm Noktası, (çev. M. Armağan), İstanbul: İnsan Yayınları.
- DİKEÇLİGİL, Beylü (1994), "Kültür Kavramının Analizi veya Sosyo-Kültürel Gerçekliğin Yapısı Üzerine Bir İnceleme", Dünyada ve Türkiye'de Güncel Sosyolojik Gelişmeler, Ankara: Sosyoloji Derneği Yayınları III, s. 37-47.
- FINDIKOĞLU, Z. Fahri (1940), "Türkiye'de Pozitivizmin Tarihçesi" İç. L. Levy Brushl: August Comte'un Felsefesi (çev. Ziyaeddin Fahri) İstanbul: Bürhazeddin Matbaası, s. XII-XVI.
- HANİOĞLU, M.Şükrü (1989), "Meşrutiyet Dönemi Garbıcları: Yeni Bir "Ethic" Yaratma Fikri" Türkiye Günlüğü, sayı 2, Ankara: s. 23-26. (1981), Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi, İstanbul: Uçdal Neşriyat.
- KORLAELÇİ Murzata (1986), Pozitivizmin Türkiye'ye Girişi ve İlk Etkileri, İstanbul: İnsan Yayınları.
- KURAN, Ercüment (1998), "Türkiye'nin Medeniyet Değiştirmesi", Türk Yurdu, 18. Cilt, Sayı 127-128. Ankara: s. 25-26.
- SOROKİN, Pitirim A (1972), Bir Bunalım Çağında Toplu-Felsefeler, (çev. Mete Tunçay), Ankara: Bilgi Yayınevi.
- (1964), Sociocultural Causality, Space, Time, New York: Russell. (1962), Society, Culture and Personality: Their Structure and Dynamics, New York: Cooper Square Publishers Inc.
- THOMPSON, John (1995), The Media and Modernity: A Social Theory of the Media, Cambridge: Polity Press.
- TUNÇAY, Mete (1985), "Türkiye Cumhuriyetinde Siyasal Düşünce Akımları", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, 7. Cilt, İletişim yayınları, s.924-1929.
- TURHAN, Mümtaz (1969), Kültür Değişmeleri, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi
- ÜLKEN, H. Ziya (1939), "Türkiye'de Pozitivizm Temayülü" İnsan Mecmuası, Nu.:11 s. 22-29.
- ÜNÜVAR, Kerem, Ziya Gökalp, "Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Milliyetçilik" 4. cilt, 2. Baskı İstanbul: İletişim Yayınları, s. 28-35.